Linije naravi i nasljeđa

Školka, Marko

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Academy of Arts and Culture in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:251:388207

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-28**

AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU U OSIJEKU

THE ACADEMY OF ARTS AND CULTURE IN OSIJEK

Repository / Repozitorij:

Repository of the Academy of Arts and Culture in Osijek

zir.nsk.hr

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

dabar

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA
AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU U OSIJEKU
ODSJEK ZA VIZUALNE I MEDIJSKE UMJETNOSTI
STUDIJ LIKOVNE KULTURE

MARKO ŠKOLKA

LINIJE NARAVI I NASLJEĐA

Mentor:

Vjeran Hrpka, doc. art.

Osijek, 2019.

Sadržaj

Sažetak I
1. UVOD 1
2. IZVEDBA ZAVRŠNOG RADA 2
2.1. Tehnika fotograma 3
3. ODNOS MEDIJA KROZ IZRADU RADA 5
4. NASLJEDNE LINIJE 9
5. OD CRTA LICA DO CRTA LIČNOSTI 11
6. OBITELJSKO OZRAČJE 15
7. UVJETI ŽIVOTA U ZAJEDNIČKOM DOMU 17
8. UTJECAJ DRUŠTVA NA OBITELJ 19
9. ZAKLJUČAK 21
Literatura 22
Izvori 22

Sažetak

Linije naravi i nasljeđa

Obiteljski fotogram stapa fotografije svakog člana obitelji u jedan portret te kao takav otvara mnoga pitanja. U svakom slučaju, bitno je da je on odraz svakog pojedinca u obitelji te da svi prisutni u fotografiji, htjeli oni to ili ne, utječu na obiteljsku sliku. Ovaj završni rad prikazuje jedan obiteljski portret i razrađuje tematiku obiteljskog lica sa svojim jedinsvenim linijama nasljeđa i naravi.

Ključne riječi: fotogram; nasljeđe; obitelj; portret;

Abstract

Lines of nature and heritage

Family photogram merges photographs of each family member into one portait and as such opens up many questions. In any case, it is important that family photogram reflects each individual in a family and that everyone present on a photograph, whether they want it or not, impact the family picture. This final thesis shows one family portrait and elaborate the subject of a family face with its unique lines of nature and heritage.

Key words: photogram; family; heritance; portrait;

1. UVOD

Zaintrigiran sličnostima unutar svoje obitelji, točnije, onim po čemu nas poznanici prepoznaju kao članove obiteljske zajednice i onim dubljim karakternim osobinama koje sami među sobom prepoznajemo, dobivam ideju izrade jedinstvenog portreta obitelji iz kojega se može naslutiti obiteljski identitet. U ovom se radu bavim pogledom na vizualne sličnosti „linija lica“ , ali i na one karakterne „skrivene“ koje smo isto tako pripojili kroz genetsko nasljeđe unutar svoje obitelji, preko roditelja.

Spajanjem ne samo vizualnih karakteristika, nego i onih psiholoških koje je svaki član stekao kroz život, mogu se zapitati koja je finalna slika „obiteljske naravi“ koju nije moguće kreirati kao već izrađene portretne fotografije. Isto tako dovodim u pitanje kakva je naša obiteljska slika, gledavši je kao cjelinu, i je li uopće moguće dublje generalizirati skupinu ljudi te ih svrstati u jedan portret, u jednu osobu?

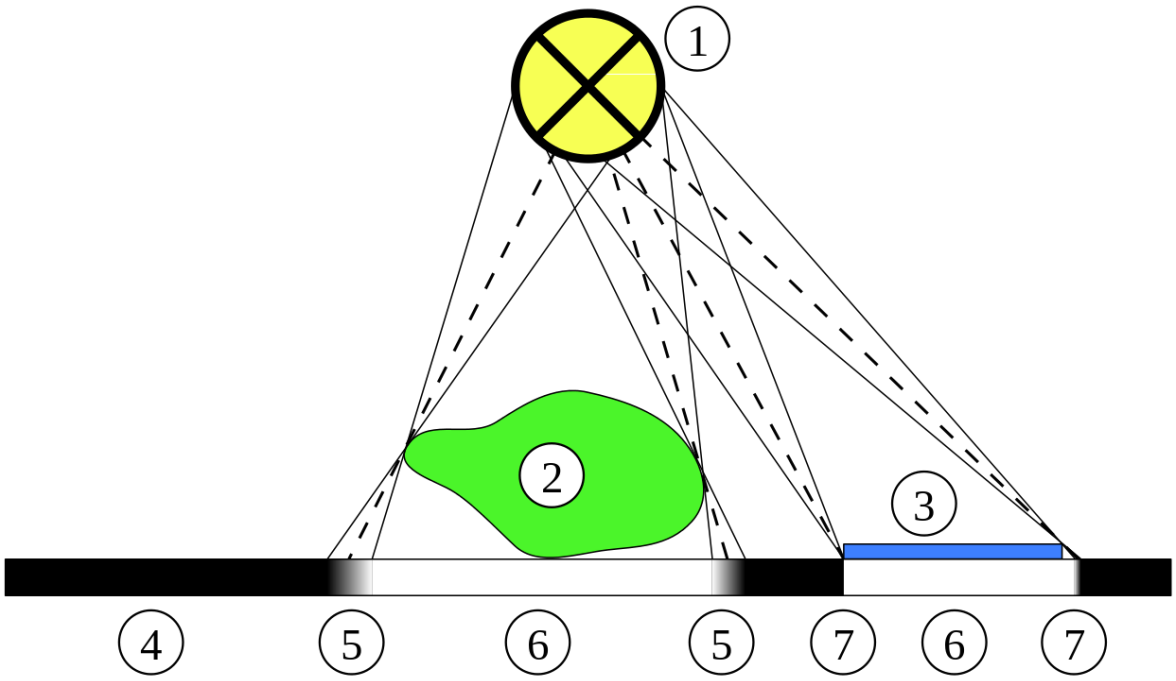
2. IZVEDBA ZAVRŠNOG RADA

Kod izrade završnog rada, fotografirao sam individualno svakog člana u obitelji: oca, majku, sestru i dva brata. Tako sam dobio više portretnih fotografija koje sam kombinirao slojevima jedan ispod drugog. Prozirnošću svakoga sloja fotografije, dobio sam prikaz spojenih lica u jedan portret iz kojega se mogla naslutiti sličnost obiteljskog karaktera. Izrađivao sam ih na dva načina: metodom izrade fotograma i digitalnim putem koristeći program Adobe Photoshop CC 2015. Fotografije portreta koje su uslikane DSLR fotoaparatom važan su segment iz obje faze, njih sam koristio i u izradi fotograma i u stvaranju rada digitalnom obradom. Portreti su fotografirani u kućnom ambijentu, pod improviziranim osvjetljenjem, koristeći usmjereno difuzno osvjetljenje s kojim sam dobio najvjerniji prikaz volumena i oblika lica. Kako bih dobio takvo osvjetljenje, koristio sam jedan izvor svjetlosti. Osvjetljenje sam postavio ispred modela nešto više iznad glave s desne strane, pazeći da nešto svjetla prođe kod oka na sjenovitoj strani. Proces izrade fotografija tehnikom fotograma zahtijevao je posebne uvjete s kojima sam bio upoznat kroz kolegij fotografije. Kolegij je uključivao izradu u tamnoj komori gdje smo učili o procesima ručne izrade fotografija, razvijanja filma. U prvoj sam fazi u negativu isprintao portrete na prozirnice. Korištenje je prozirnica omogućavalo prolaznost svjetla te sam pomoću njih dobio prikaz zajedničkog portreta. Najveću sam sličnost dobio od onog člana čiji je portret na negativu prozirnice najbliži fotopapiru jer je on u direktnom dodiru s njime. Ovo je tu metodu činilo vrlo ograničavajućom. Ipak, fizička interakcija s tom tehnikom i sama izrada pridonijela je boljitku razvijanja i razumijevanja ideje. Nakon tehnike fotograma, odlučio sam se za izradu u digitalnom obliku koristeći računalni program Adobe Photoshop CC 2015. Digitalna obrada omogućila mi je korištenje više slojeva portreta, lakše kombiniranje i manipuliranje fotografijom kojim sam mogao naglašavati i ublažavati pojedine elemente na portretu. Svaki je portret bio svrstan na zaseban sloj (engl. *layer*) s kojim sam imao mogućnost smanjenja prozirnosti, a čime sam dobio veću vidljivost portreta koji se nalazio na sloju ispod. Svaki sloj postavljen je na prozirnost 50%, osim zadnjeg koji je ostavljen na potpunoj vidljivosti radi dobivanja većeg intenziteta crne na završnoj verziji rada.

2.1. Tehnika fotograma

Fotogram je fotografska slika dobivena bez fotoaparata, stavljajući predmet izravno na površinu materijala osjetljivog na svjetlo, obično fotopapir koji se izlaže svjetlu. Fotografski papir premazan je tankom foto osjetljivom emulzijom koja ga čini osjetljivim na svjetlo. Kada se fotopapir osvjetli svjetlom iz aparata za povećanje, u razvijaču će osvjetljena mjesta potamniti, a pokrivena mjesta ostati bijela. Kad je crnina potpuno tamna, a bjeline ostale čiste, papir se opere u vodi i stavi u fiksirnu kupku, a zatim pere u vodi i suši.

U povijesti fotografije fotogram zauzima prestižnu poziciju jer je kao takav bio prvi žanr fotografije. Jedna od najznačajnih osoba zaslužnih za otkriće fotografije engleski je znanstvenik William Fox Talbot, iz razdoblja 1835. do 1839. godine, a smatra ga se ocem fotograma. Stvorio je mnoge fotografije postavljanjem listova i komada predmeta poput čipke na tretiranu fotografsku podlogu. Papir senzibiliziran natrijevim kloridom i srebrnim nitratom izlagao je suncu, što je proizvelo tamnu pozadinu sa svijetlom siluetom korištenog objekta. Tako je dobio negativ od kojega je prosvjetljavanjem mogao dobiti neograničen broj pozitiva. Bez obzira na tadašnju kvalitetu fotografije, princip se dobivanja fotografije i dalje ne razlikuje previše od onog danas. Druga osoba koja dijeli priznanje za evoluciju fotograma je Anna Atkins. Objavila je knjigu fotograma cijanotipa 1843. godine, izravno učeći od Wiliama Talbota i koristeći iste metode. Proces fotograma postao je popularan u umjetničkoj zajednici kao rezultat pokreta u Europi poslije Prvog svjetskog rata. 1917. godine njemački je profesor Christian Schad eksperimentirao s tehnikom fotograma koristeći nevažne i odbačene predmete, često uzete s ulice ili iz smeća kao što su ostaci tkanine ili papirića, davajući im novo značenje. Svoje je radove nazvao „Schadographs“. Godine 1921. Man Ray, američki slikar koji je živio u Parizu, vidio je neke od Schadovih radova pa pokrenuo vlastite eksperimente koje je nazvao Rayographs. Man Ray preferirao je koristiti prozirne i neprozirne predmete koje je stavljao na fotoosjetljivi papir namjerno koristeći trodimenzionalne predmete kako bi dobio neuobičajne sjene na dvodimenzionalnoj podlozi. Njegov je stil uključivao variranje vremena ekspozicije na različitim predmetima koji su bili na istoj podlozi. Također, na sličan je način mijenjao položaj objekta kroz vrijeme eksponiranja. Sljedeće godine mađarski je umjetnik Laszlo Moholy-Nagy vidio portfelj od 12 Rayografa i producirao vlastite eksperimente te ih nazvao fotogramima, čiji se naziv sačuvao do danas.

Slika 1. Izrada fotograma

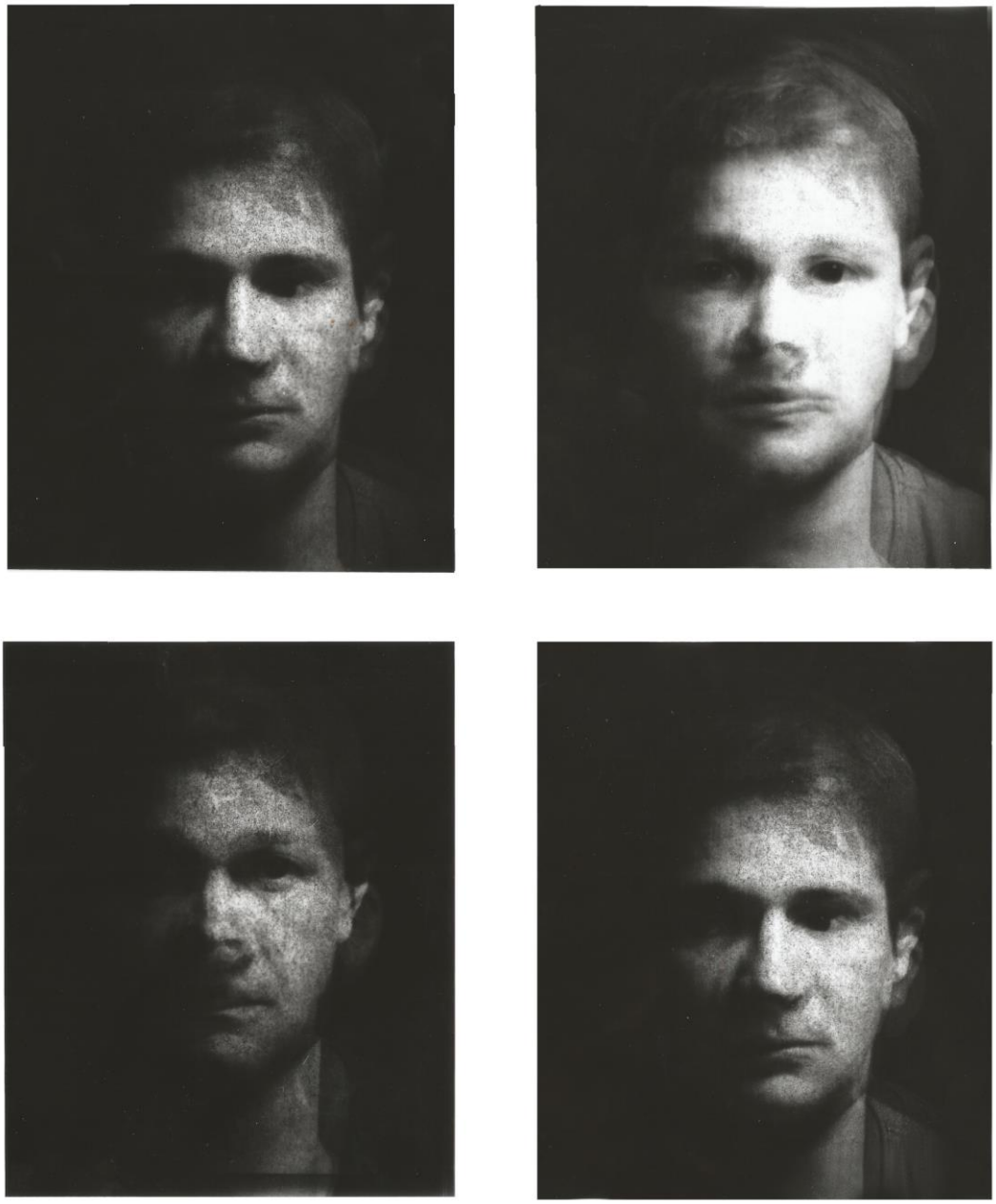
Svjetlo širokog izvora (1) osvjetljava objekte (označene brojem 2 i 3) koji su postavljeni izravno ispred lista fotoosjetljivog papira. Ovisno o udaljenosti objekta od papira, njihove sjene izgledaju tvrđe (7) ili mekše (5). Područja papira koja su u cijelosti zasjenjena (6) ostaju bijela; postaju siva ako su predmeti prozirni; područja koja su potpuno izložena svjetlu (4) pocrnjela su. Svjetlo s točkastim izvorom bacat će tvrde sjene.[1]

[1] https://en.wikipedia.org/wiki/Photogram#/media/File:Photogram_Principle.svg

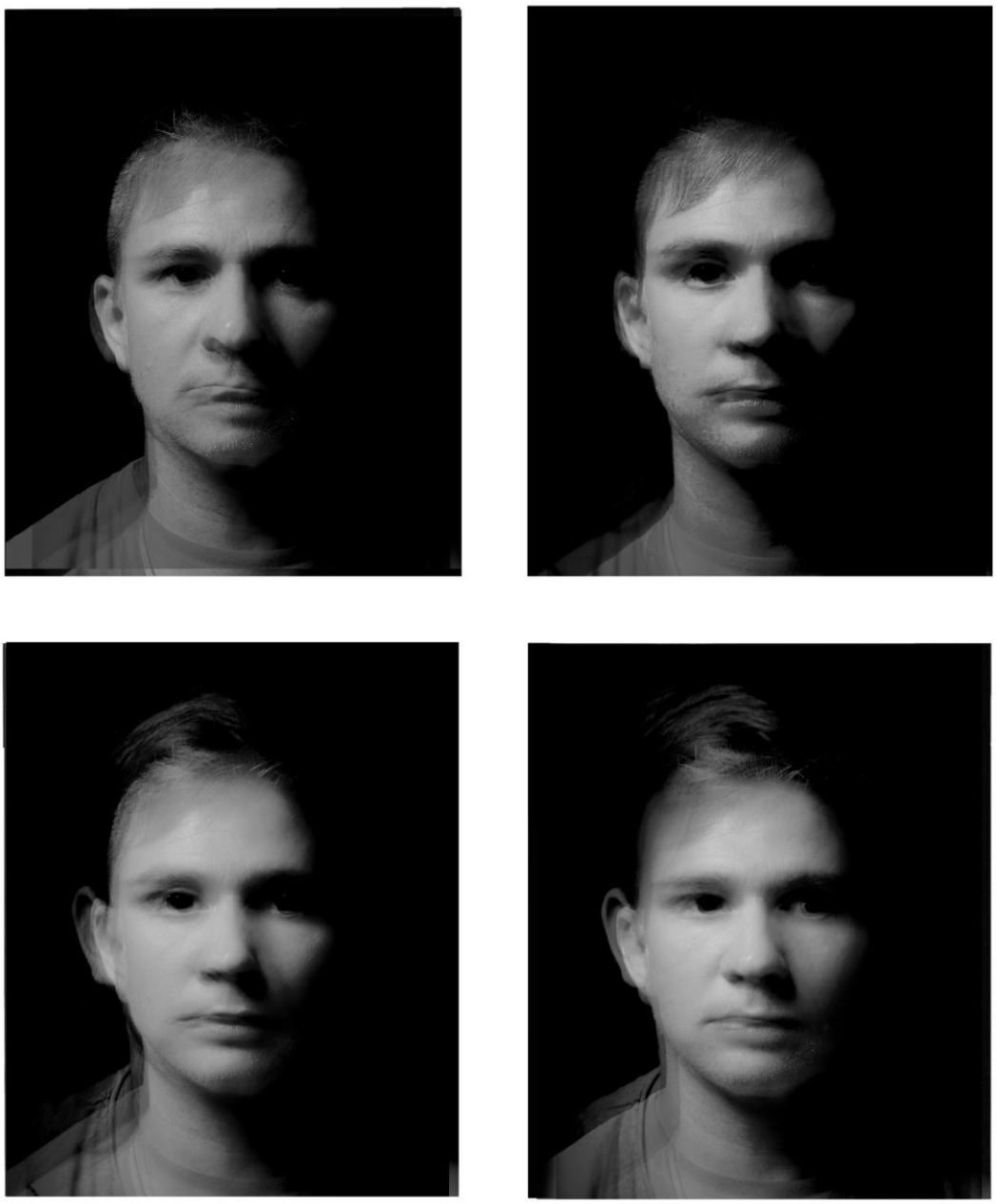
3. ODNOS MEDIJA KROZ IZRADU RADA

Fotografija je u nešto više od 170 godina svoga postojanja doživjela brojne transformacije u izražajnom i tehničkom smislu. Ipak, njen značaj, kao sredstva za dokumentiranje života, nije došao u pitanje. Digitalizacija fotografije počinje početkom 20. st., a dovodi do radikalnih inovacija u bilježenju, obradi i pohrani slike. Unatoč tome, dijelovi procesa poput mehanizacije uređaja, osvjetljenja, optike i slično, ostali su isti. Ulaskom u digitalno doba iz kemijske ere, fotografija je zadržala načelo djelovanja svjetla na određenu površinu. Bitna je razlika što se umjesto prijašnjeg fotografskog filma, kao fotoosjetljive podloge, digitalna fotografija koristi senzorom. Senzor prima svjetlost odbijenu od objekta ili prizora te razlaže sliku na raster točaka (piksela) s binarnim informacijama o intenzitetu svjetlosti i boji. Najveća je prednost digitalnog fotoaparata upravo pohrana zapisa na memorijsku karticu koja je mnogo jednostavnija i pristupačnija u odnosu na analogni uređaj koji zahtijeva korištenje filma. Digitalna je fotografija u kratkom roku zamijenila analognu, najprije u amaterskoj fotografiji, a zatim i u ostalim vrstama. Uzmemo li za primjer reportersku fotografiju, prednosti su digitalne fotografije velike jer uređaj reporteru može dati nekoliko stotina visoko kvalitetnih fotografija koje su neposredno dostupne te se mogu vrlo lako obrađivati dalje na računalu do željenih rezultata. Nadalje, ako govorimo o umjetničkoj fotografiji i o izradi umjetničkog djela, kod svake ideje, i svakog rada, umjetnik pronalazi odgovarajući medij u kojem bi rad bio izložen promatraču. U slučaju odnosa analognog i digitalnog svaki od njih sadrži kvalitete i prednosti koji bi uspješno realizirali ideje, stoga odabrati jedan medij i favorizirati ga, smatrajući ga općenito korisnijim i boljim u odnosu na neki drugi, besmisleno je jer svaka ideja, svaki rad zahtjeva svoj „alat“. Analogna je fotografija prepoznatljiva po tome što autor ne može toliko kontrolirati okolnosti, nego hvata kadar, dajući sve od sebe u danom trenutku, najčešće zbog ograničenosti s kojima se treba nositi. Kod izrade fotografije u mračnoj komori, manjak mogućnosti promjena i popravljanja fotografije ostavlja prostora samom mediju za organsko obavljanje posla, ne dopuštajući popravljanje nekih grešaka koje na kraju krajeva postaju dio same slike. Ovaj se učinak lako izbjegne koristeći digitalni zapis koji fotografu nudi uvid u fotografije odmah nakon fotografiranja, lako i brzo brisanje nezadovoljavajućih snimaka te jednostavno ispravljanje pojedinih grešaka.

Ono što sam osobno primijetio u tehnici izrade fotograma, jest nemogućnost potpune kontrole izrade rada. Postavio sam negative na prozirnice i ostavio medij da učini svoje. Rezultat je ponekad bio vrlo nepredvidljiv. Neka veća promjena bila je, naravno, moguća. Primjerice, mogao sam nanovo izraditi negative s potrebnim preinakama, ali ni tada ne bih sa sigurnošću mogao znati što ću dobiti. Da bi se rezultat uopće mogao vidjeti i analizirati, bilo je potrebno najprije učiniti brojne korake. Tek nakon što se negativi postave na aparat za povećanje, fotopapir ureže i postavi te izloži svjetlu, a zatim razvije u posudi s razvijačem, prođe postupak ispiranja u vodi i naposljetku fiksiranja; tek sam nakon tih postupaka bio u mogućnosti dobiti uvid u izgled rada. S druge strane, kod digitalnog sam medija mogao brzo i jednostavno izmjenjivati slojeve s instantnim uvidom u mogući finalni izgled. Ovo je naravno ekonomično i olakšava proces rada, ali ga s druge strane otežava i čini na svoj način složenijim. Promjene mi je bilo lako i moguće uvesti. Ponekad nisam znao što dodati, a što oduzeti. Mogućnost brzih i lakih promjena otvorilo je mnogo prostora za proračunatost i nejasno traženje rješenja, ali je dalo prostora i za domišljatost te lakše eksperimentiranje. S tehničke je strane digitalnim putem moguće puno brže dobiti rezultat rada s mnogo manje uloženog napora. Ipak, u usporedbi s tehnikom izrade fotograma, izgubio se fizički odnos autora i medija kao takvog, a vidljiva je velika razlika u samom radu. Kod fotograma sam dobio jači intenzitet crne na glatkom fotografskom papiru, prirodnije prijelaze tonova i dubinu slike. Ono što bih istaknuo kao najvažnije jest to što u tehnici izrade fotograma nisam imao osjećaj kako ja mijenjam fotografiju portreta, kao što je bio slučaj u digitalnoj tehnici, nego da se oni zaista sami spajaju u jedan portret. Osobno mi se čini kako je umjetničko izražavanje kroz suradnju s prirodnim procesima, kao dijelom izrade, nešto što se ne može lako zamijeniti digitalnim pristupom. Kod izrade, odnosno traženja prirodnog i jedinstvenog obiteljskog portreta, analogna tehnika izrade fotograma čini mi se osobno i za sada prikladnijim pristupom.

Slika 2. *Obiteljski portret 1*

Slika 2. *Obiteljski portret 2*

4. NASLJEDNE LINIJE

Obitelj je prepoznatljiva zajednica. Gensko nasljeđe, način i stil ponašanja te odgoj oblikuju osobu još od najranijeg djetinjstva. Ono što smo stekli u roditeljskom domu ostaje u nama cijeli život. Već na djetetu prepoznajemo linije lica zbog kojih kažemo da je „na oca“ ili “na majku“. Često čujemo i treću zanimljivu usporedbu „izgledom je na oca, a iznutra na majku“. Ako promotrimo biološko nasljeđe, izdvojio bih sveukupnost svojstava prenesenih od roditelja na potomke. Na početku je neophodno priznati kako fotogram i digitalna fotografija u prvom redu bilježe vidljive crte lica, a sve ono nutarnje u osobi ostaje više ili manje skriveno. Samo će dobrom poznaniku osobe, čiji se portret prikazuje, lice dati više informacija o njoj ili njemu. Čak će i dobar poznavatelj načina izražavanja emocija i izraza lica ostati prilično slijep pred portretom koji stoji ispred osobe. Možda će biti moguće iz portreta dobiti mnogo podataka, ali ukupnost će bogatstva nečijeg iskustva i nečijih obilježja ostati skrivena. Knjiga ne može naći dovoljno riječi, a umjetnički prikaz dovoljno linija i boja kako bi osobu u potpunosti opisao i ispričao nečiju priču. Bilo da je riječ o digitalnoj fotografiji ili fotogramu, portret će prikazati u prvom redu ono izvanjsko, a ono nutarnje bit će vidljivo vrlo malo, eventualno tek posredno – preko vidljivih crta lica, ili će pak ostati potpuno skriveno.

I dalje traju rasprave o tome kolika je važnost genetskog nasljeđa u usporedbi s okolišnim čimbenicima. U svakom slučaju, genetički će materijal pod utjecajem okolišnih čimbenika dovesti do razvoja obilježja svojstvenih za neki organizam. Neka će od tih obilježja biti vidljiva oku, a neka skrivena neko vrijeme, neka pak čitav život. Genetski će materijal dati osnovu za izgled nečijeg lica, ali imati i veliki utjecaj na biološko funkcioniranje, kao što je nošenje organizma s bolešću, te na psihosocijalne aspekte života kao što je ponašanje u društvu. Ono što želim istaknuti je to da će genetika dati osobi ono što fotografija može prikazati, ali i puno više onoga što fotoaparat u jednom trenutku jednostavno ne može zabilježiti. Vrijedno je istaknuti da se radi o prijenosu genetskog materijala na potomstvo od njihovih roditelja i ostalih predaka. Nasljedne linije, bilo da je riječ o crtama ličnosti ili crtama lica, redovito ukazuju na poveznicu s kojom imamo nešto zajedničko, što smo naslijedili od svojih predaka (posebno roditelja) s kojima smo u krvnom srodstvu.[2] Zanimljivo je osvrnuti se i na okolišne čimbenike odrastanja koji su obično također zajednički, premda ne i istovjetni, članovima iste obitelji. Među njima mogu se izdvojiti obiteljsko ozračje i uvjeti

[2] http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=e1ZvWBU%3D&keyword=naslje%C4%91e

života u zajedničkom domu, međusobni odnosi među članovima obitelji te društveni utjecaj na obitelj. Sve to, a zapravo i mnogo više, utječe na razvoj osobe kao pojedinca i člana društva. Isprepletenost svih utjecaja na jednu osobu je nepregledna i neopisiva. Zbog toga takvu isprepletenost možemo promatrati kao tajnu što je osoba nosi u sebi, a što svojim temperamentom i ponašanjem namjerno ili nenamjerno iskazuje na van. Sastavni je dio istraživanja u prirodi pomno odabrati ciljeve, promatrati sve oko sebe, zamjećivati, bilježiti i najposlije donositi zaključke o svemu što se događa oko istraživača. Na kraju će toliko toga ostati skriveno. Tako je i s čovjekom koga se može promatrati u njegovoj sredini, zamjećivati njegove posebnosti i originalnosti, pomno ih bilježiti terminologijom brojnih znanosti koje proučavaju čovjeka te na kraju iznositi određene zaključke kojima se samo istraživanje može zaokružiti. Naposljetku, čovjek i dalje ostaje nedovoljno opisan i razjašnjen. [3]

Na kraju ovog dijela, svoje bih istraživanje nadopunio jednim ključnim pojmom iz likovnog stvaralaštva, a riječ je o liniji. Linija, tj. crta, više je od samog pojma jer se ona pretvara u sliku s kojom možemo opisati nešto što ljudsko oko zapaža, s njom čak uspijevamo izraziti i ljudsku emociju. Linija se, osim svog oblika, može promatrati i kao poveznica. Zbog toga ovaj pojam koristim u svom stručnom radu kako bih ukazao na određenu povezanost čovjeka s njegovim roditeljima i drugim krvnim precima. Bila bi to linija koja se samo novim rođenjem osobe nastavlja i prelazi u pravac sve dok je novih rađanja djece. Lakše je pratiti samo jedan pravac koji se nastavlja preko novih rađanja, nego puno složenije sagledavati sve linije naslijeđa. Brojni tragovi linija ostavljaju trag na ranjivom djetetu koje se lako oblikuje, koje je ovisno o starijima i koje će tek kasnije odrasti u zrelu i samostalnu osobu.[3] Stoga, promatrati sve linije i sagledavati njihovu ulogu u procesu čovjekova rasta predstavlja zanimljiv izazov kojim se ovaj rad pokušava pozabaviti.

[3] https://hr.wikipedia.org/wiki/Naslje%C4%91e

5. OD CRTA LICA DO CRTA LIČNOSTI

U nastavku svog rada, dotaknuo bih se i pojma ličnosti koji obuhvaća ukupnost svih psihičkih osobina čovjeka, a koje su kod svakog pojedinca originalno povezane i posložene. Prema jednom od najutjecajnijih psihologa na području ličnosti ona je definirana kao *razmjerno stabilan oblik ponašanja, navika i tendencija, što ga je neka osoba razvila na temelju naslijeđa, u reakcijama na nagrade i kazne koje je primila tijekom života*. (Hans Jürgen Eysenck, 1916.–1997.) Eysenck je opisao ličnost koristeći 3 dimenzije: neuroticizam, ekstrovertiranost i psihoticizam *(Eysenck & Eysenck, 1976.).* Na taj je način dao osnovu kojom možemo opisati svakog čovjeka i njegovu osobnu psihološku individualnost. Svaki će čovjek u svojoj ličnosti imati originalan način povezivanja emocionalnih, motivacijskih i intelektualnih procesa pri doživljavanju i ponašanju. S tim stajalištem upotpunjujem sliku jednog čovjeka ističući njegovu složenost, a u nastavku svog rada pokušat ću povezati ličnosti više osoba u krvnom srodstvu, točnije ličnosti članova jedne obitelji.

Danas je neupitna nasljednost crta ličnosti. Ona se mnogo proučavala na istraživanjima blizanaca i usporedbe roditelja i potomaka.[4] Na temelju toga lako je pretpostaviti kako postoje crte ličnosti koje su slične ili čak zajedničke članovima iste obitelji. Ipak, brojne su različitosti u temperamentima unutar jedne obitelji te ih ovdje nije potrebno posebno objašnjavati. Kombinacija različitosti i sličnosti daje još jedan poticaj da se u ovome radu pokuša prikazati jedinstveno lice jedne obitelji i na taj način ukazati na jedinstvenu i bazičnu ličnost iste. Objedinjavanje crta lica podsjeća na pokušaj objedinjenja crta ličnosti. Drugim riječima, pokušajem stvaranja jedinstvenog obiteljskog portreta pokušava se dotaknuti jedinstvena ličnost te iste obitelji.

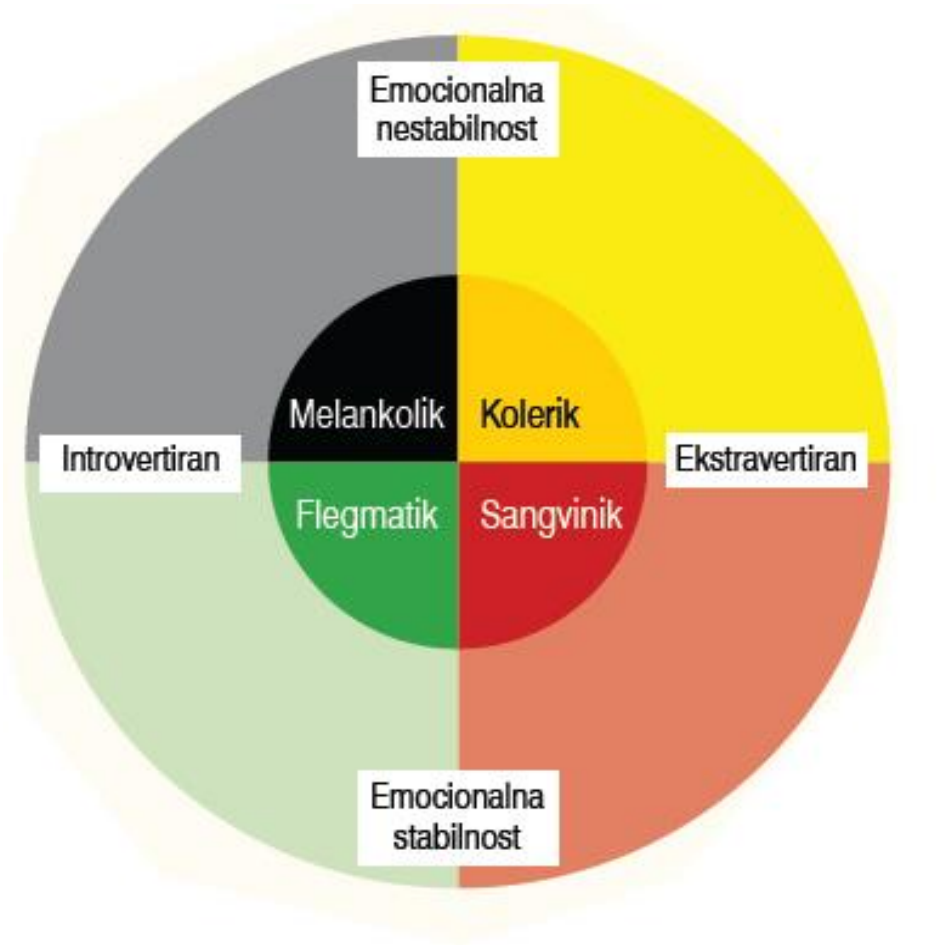
Temperament se opisuje kao tipičan način emocionalnog doživljavanja i reagiranja te nije skup stečenih osobina, nego je uvjetovan nasljednim činiteljima. Temperament uključuje one karakteristike koje su vremenski i situacijski postojane, koje se u neke osobe uglavnom ne mijenjaju. Pri oblikovanju temperamenta utjecaj je socijalnih činitelja gotovo neznatan. Međutim, on se očituje u načinima izražavanja emocija koji ipak mogu ovisiti o kulturnoj sredini.[4] Promatrajući svoju obitelj i svo naslijeđe koje je preneseno po svakom pojedincu, a koje oblikuje obitelj kao zajednicu, istaknuo bih ulogu i utjecaj različitih temperamenata. Vrijedno je pokušati svrstavati svakog pojedinog člana obitelji prema tipu temperamenta

[4] Bratko D, Butković A, Vukasović Hlupić T. Heritability of Personality. Psihologijske teme. 2017;26(1):1-24.

kojem pripada i tako ukazati na složenost svakog pojedinca, ali i izazov međusobnog suživota istih. U ovom radu spomenuo bih i podjelu koja potječe od grčkog liječnika Hipokrata, iz četvrtog stoljeća prije Krista, a kasnije ju je preuzeo rimski liječnik Galen. Riječ je o četiri tipa temperamenta: sangvinik, kolerik, melankolik i flegmatik. Taj je antički koncept u modernoj psihologiji uvelike nadiđen, ali ne i u potpunosti odbačen. Čak ga i Eysenck spominje i opisuje koristeći dvije dimenzije: ekstrovertiranost i neuroticizam. (Slika 2.) Model opisa ličnosti koji je danas u najširoj uporabi jest model Velikih 5 (engl. Big Five Model of Personality). Ovaj je model opisao američki psiholog Lewis R. Goldberg. (Goldberg, 1990.) Korisno je ukazati na pozadinu ovog modela. Riječ je o leksikografskom pristupu pronalaska načina opisivanja struktura ličnosti. Konkretno, ovaj model počiva na pretpostavki kako su sve ljudske osobine koje posjeduju važnost, izazivaju zanimanje ili su opisno korisne, pohranjene u jeziku. Početni je popis sadržavao prilično 4500 ljudskih osobina. Temeljem međusobne sličnosti i izračunate povezanosti, početni se popis sveo na dvanaestak temeljnih dimenzija ličnosti. Naposljetku je nastao model od svega pet temeljnih dimenzija. Tih pet su: ekstrovertiranost, ugodnost, savjesnost, emocionalna nestabilnost i otvorenost k iskustvima. Upravo me ovaj deduktivni leksikografski pristup, pristup u kojem se od nekoliko tisuća osobina izveo model od samo pet, podsjeća na nakanu da iz mnogo različitih crta lica uspijem pronaći one osnovne. Kao što se iz više osobina moglo pronaći pet bazičnih dimenzija ličnosti, moj rad stremi tome da se među više različitih crta lica pronađu one bazične i svima zajedničke.

Već se u ovako kratkom tekstu moglo zaključiti kako se pristup proučavanju ličnosti razvijao tijekom godina. Već je od početka bilo jasno da čisti tipovi temperamenti iz antičkog koncepta ne postoje. Zanimljiva je zastupljenost jednog tipa, u odnosu na drugi koji je u manjoj mjeri izražen. Isto se tako može promatrati zastupljenost različitih dimenzija ličnosti iz suvremenih modela. Dakle, »čisti« tipovi u životu gotovo uopće ne postoje, već stvarni ljudi imaju zbroj mnogih osobina koje nalazimo u istaknuta 4 tipa, odnosno 3 ili 5 dimenzija (ovisno promatramo li Eysenckov ili peterofaktorski model). Osvrćući se na antički model, vrlo je važno zamijetiti kako ni jedan od četiri temperamenta nema negativan predznak niti bi trebalo jedan isticati kao poželjniji u odnosu na druge. Vidljive i prepoznatljive osobine, načini reagiranja na određene poticaje izvana, emocionalno proživljavanje, otvorenost ili zatvorenost, izražen optimizam ili pesimizam i druge crte koje oslikavaju osobu zapravo stručno definiraju o kakvom se tipu temperamenta radi. Odnosno, prema novijem shvaćanju, različita zastupljenost gore navedenih dimenzija definira ličnost. Pri pojašnjavanju

temperamenata neizbježno se koristi pojam crte i upravo koncepcija crta ličnosti podrazumijeva da svaki čovjek ima niz relativno izraženih osobina, dok je nazočnost drugih osobina slabije izražen. Glavnim crtama temperamenta smatraju se: emocionalna stabilnost – nestabilnost i ekstrovertiranost – introvertiranost. Slika 2 daje grafički prikaz četiri antička tipa temperamenata, opisuje odnose među njima kao i povezanost s glavnim crtama temperamenta.[5]

Slika 2.

Grafički prikaz 4 antička temperamenta u povezanosti s dvije dimenzije ekstrovertiranost-introvertiranost i emocionalna nestabilnost-stabilnost. Ovaj prikaz izražava način na koji je Eysenck opisao njihovu povezanost. U prikazu se emocionalna nestabilnost može poistovjetiti s neuroticizmom, pojmom koji je koristio Eysenck.[6]

[5] Usp. http://darhiv.ffzg.unizg.hr/id/eprint/497/1/CekoljTomislav.pdf
[6] http://www.zzjzpgz.hr/nzl/59/licanost-je-temperamnt-i-karakter.htm

Posluživši se ovim modelima opisa ličnosti, vratio bih se na svoj foto uradak. Jasno je da po njemu neće biti vidljivo tko je kojeg temperamenta niti je moguće naglasiti koji je temperamenat najsnažnije zastupljen. Međutim, do izražaja dolazi isprepletenost brojnih linija iza kojih se skrivaju temperamenti svake pojedine osobe, ličnost svakog fotografiranog člana obitelji. Koristim priliku istaknuti kako se uz tehnike korištene u ovom završnom radu može ustvrditi da je isprepletenost crta lica na jednom jedinstvenom obiteljskom portretu odlična preslika zastupljenosti različitih tipova temperamenata u jednoj osobi. Drugim riječima, ove tehnike mogu slikovito ukazati na isprepletenost više dimenzija ličnosti koje se nalaze u jednoj osobi. Te su dimenzije ličnosti u velikoj mjeri nasljeđene, baš kao i crte lica koje se u radu jasno prepoznaju. Prikaz zajedničkog portreta pokušava opisati bogatstvo različitosti, brojne sličnosti i prepoznatljive originalnosti, a u svima njima nalazi se zajednički temelj opisan izrazom - nasljedne linije.

6. OBITELJSKO OZRAČJE

Nakon Hipokratove podjele na ličnosti koju je postavio još prije dvije tisuće i četiristo godina, kao i suvremenih promišljanja o opisima različitih ličnosti, smatram potrebnim sagledati druge različite utjecaje na naše nasljedne linije. Najprirodnije okruženje koje dijete može imati jest njegova obitelj. Uz roditelje, kao i uz braću i sestre, dijete se najbolje razvija i dobiva sve što mu je potrebno za život, rast i razvoj. Kako prolazi proces rasta i razvoja, dijete prima i ono potrebno za buduće osamostaljivanje te za zasnivanje nove obitelji s kojom će nastaviti pravac novih rađanja.

Za prvu snažnu tvrdnju ovog poglavlja istaknuo bih stajalište hrvatskog psihologa Daria Miletića koji iznosi da „*važnost obiteljskog ozračja u emocionalnom razvoju i zdravlju djeteta je neupitna. Obitelj mora postati mjesto zdravog emocionalnog razvoja djeteta.*“[7] Obitelji pripada odgovorna uloga stvaranja zdravog emocionalnog okruženja gdje će se svako dijete moći formirati u zdravu emocionalnu osobnost. U pojašnjenju bih dodao da svakom djetetu treba iskrena količina radosti i tuge, kao što se u prirodi izmjenjuju sunčani i kišoviti dani. Jedno bez drugog ne može dati najbolji rezultat. Iskustvo radosti koja se dijeli i daruje uz iskustvo tuge koja je nezaobilazna u svakodnevici života čine cjelovitim svakog pojedinog člana obitelji. Živjeti jedni uz druge, biti oslonac jedni drugima i pokazati koliko znače jedni drugima, glavni je smisao života u obiteljskom ozračju. Tada govorimo o mjestu zdravog emocionalnog razvoja za svakog člana obitelji. U takvom se okruženju osoba ima uz koga radovati i tugovati. U njemu se na nasljednim linijama tvori slika sretne i ostvarene osobe. U obitelji gdje je djetetu omogućena igra uz druge, u okruženju gdje nakon neuspjeha ima kome otrčati u zagrljaj i gdje pojedino obiteljsko slavlje okuplja sve članove obitelji; u takvom okruženju nasljedne linije „rastu i razvijaju se“ do neslućenih visina.[8]

Fotogram neće moći oslikati „neslućene visine“, ali će svaka linija „pričati“ svoju priču na koji način se svaki original u obitelji razvijao, s koliko radosti rastao, a s koliko tuge očvrsnuo za život. U ovom poglavlju potrebno je istaknuti poznatu roditeljsku uzrečicu: „Svu smo djecu isto učili, istom hranom hranili, pod istim krovom spavali, a svatko od njih je drugačiji.“ Zasigurno obiteljsko ozračje može na prvi pogled izgledati isto za svakog člana obitelji, ali

[7] Stručni rad Pozitivno obiteljsko ozračje kao preduvjet emocionalnog zdravlja djeteta, DARIO MILETIĆ ; Srednja škola Dr. Antuna Barca, Crikvenica, Hrvatska ; Izvor: https://hrcak.srce.hr/177733 ,
[8] Usp. Stručni rad Kvaliteta odnosa roditelja i djece te njihovo utjecaj na obiteljsko ozračje, GORDANA DEŽULOVIĆ, 2008., diplomski rad, Filozofski fakultet u Splitu, Split; Izvor: https://www.bib.irb.hr/446723

pojedini član nosi određene nasljedne linije koje su na različit način upijale obiteljsko ozračje i raspoloženja: radosti i tuge, pobjede i poraze, plač i smijeh. Jedinstveni obiteljski portret istovremeno će u cjelini pokazati naznaku tog jednog obiteljskog ozračja zajedničkog svim članovima obitelji, ali i različitost njih koji su u tom istom ozračju rasli i razvijali se.

7. UVJETI ŽIVOTA U ZAJEDNIČKOM DOMU

Dotaknuo bih se sada i drugih čimbenika uvjeta života u obitelji. Utječu li na naše linije osobnosti i ekonomsko-socijalni uvjeti u kojima živimo kao djeca? Što se to događa kada se dijete nađe u siromašnim uvjetima, a što se događa kada ima više nego što je potrebno?

Poslužit ću se iskustvom socijalnog radnika koji se profesionalno susreće s problematikom socioekonomskih uvjeta života. Promatrajući jedno istraživanje iz kuta centra za socijalnu skrb, ističem u nastavku teksta zaključke njihovih istraživanja. "Dobiveni rezultati su pokazali da je ekonomska kriza nepovoljno djelovala na različite aspekte kvalitete života obitelji i dobrobiti djece. Pokazalo se da je život u materijalnoj oskudici doveo do nemogućnosti zadovoljavanja osnovnih životnih potreba, problema u podmirivanju troškova obrazovanja, narušenih obiteljskih odnosa, razvoja različitih strategija suočavanja sa siromaštvom i dr."[9]

Iz istraživačkog rada "*Život obitelji s djecom u uvjetima siromaštva iz perspektive roditelja"* posebnu pozornost privlači tvrdnja da život u materijalnoj oskudici narušava obiteljske odnose. Riječ je o odnosima među članovima obitelji, a ja bih se posebno osvrnuo na odnose među braćom i sestrama. Nasljedne linije oslikavaju različite tipove osoba koji se svatko na svoj način nosi sa siromaštvom. Isti problem dovodi do razvoja različitih mehanizama suočavanja s problemom. Dok jedan član obitelji hrabro podnosi problem, drugi traži priliku za bijeg iz obitelji. Takvi uvjeti mogu potaknuti člana obitelji da što prije krene "u svijet" za boljim uvjetima života, ali nasljedne linije postaju čvrste veze po kojima se nastavljaju povezivati članovi obitelji bez obzira na udaljenost. Ono što su djeca u obitelji primila i što ih je zajedno oblikovalo dolazi do najvećeg izražaja tek kad se svatko od njih nađe u novoj sredini. I tijekom uspostave ponovnog kontakta djeluju snažne emocije koje potvrđuju da međusobno imaju puno toga zajedničkog. Nakon pretpostavke da će siromaštvo dovesti do brže potrage za boljim uvjetima života, slijedi kratak osvrt na osigurane materijalne uvjete za sve članove u obitelji. Obitelj je na okupu, članovi su zajedno i dobro im je. Imaju sve što im je potrebno, ali pored svega što obitelj posjeduje i dalje je najvrijednije to što imaju jedni druge. Ako se u obitelji njeguje ta svijest, rast će neovisno o blagostanju ili oskudici pozitivna atmosfera obiteljskog ozračja. Nadalje, odlomak bih obogatio s Tolstojevom mudrom

[9] Družić Ljubotina O, Sabolić T, Kletečki Radović M. ŽIVOT OBITELJI S DJECOM U UVJETIMA SIROMAŠTVA IZ PERSPEKTIVE RODITELJA. Ljetopis socijalnog rada. 2017; 24(2):243-276.

rečenicom iz romana *Ana Karenjina:* “Sve sretne obitelji su slične, ali svaka nesretna obitelj je nesretna na svoj način.” Brojne su sličnosti s drugim obiteljima u trenutcima sretnih prizora. Cilj je zajedničkog portreta dotaknuti i tu sličnost, odnosno različitost.

Može li se na fotogramu obiteljskog portreta razlučiti određeni problem koji nosi pojedini član ili problemi s kojima se nosila čitava obitelj, odnosno blagostanje koje su zajedno uživali? Zasigurno ne može. Problemi ostaje skriveni, a blagostanje koje su možda uživali ne može biti izraženo. Vidljiv je možda samo trag na određenim linijama lica koji ukazuje na problem ili na sreću iste obitelji. Ono što obiteljski portret zasigurno može prikazati jest jednu obitelj koja je zajedno prošla kroz prošlost, koja je dijelila iste ili slične uvjete, nosila se s istim problemima i dijelila zajedničku sreću.

8. UTJECAJ DRUŠTVA NA OBITELJ

Upotpunio bih ovaj rad promatranjem društvenih komponenti koje djeluju u obitelji i na obitelj. Društveni čimbenici djeluju na formiranje ličnosti člana obitelji već od ranih dana djetinjstva pri uključivanju u prve igre na ulici ili u parku pa sve do doživljaja prvih vrtićkih i školskih dana. Dijete najbolje i najsigurnije funkcionira u svojoj obitelji. Međutim, usporedno mu treba i iskustvo druge zajednice koje doprinosi kvalitetnijem rastu i razvoju djeteta. Samo tako proces osamostaljivanja može biti potpun. O ovoj vrijednosti najsažetije se izrekla doktorica medicine, gđa. Svjetlana Gašparović Babić riječima: „Čovjek najbolje funkcionira u društvu, u društvenoj zajednici. Udruživanje u zajednice odavna je svojstveno ljudima. Pripadnost zajednici snaži pojedinca, daje mu samopouzdanje i sigurnost. Unutar zajednice pojedinci se brinu jedan o drugome i razvijaju vrlo sofisticiranu mrežu međusobnih odnosa. Ako se netko nalazi na društvenoj ljestvici ondje gdje smatra da pripada i gdje mu je ugodno, njegove su socijalne potrebe zadovoljene; ako nisu, to može biti uzrok problema i konflikata unutar zajednice.“[10] Svaki pojedini član moje obitelji prošao je slične, ali i različite okolnosti koje su bile kreirane unutar uvjeta i odnosa zajednice kojoj je pripadao duže ili kraće vrijeme. Svaki je član imao svoju skupinu u vrtiću, svoj razred u školi, svoju momčad u sportu s kojim se svojevremeno bavio, svoje prijatelje s kojima se izvan obitelji najviše družio. Negdje se osjećao više, a negdje manje prihvaćenim. U određenim je zajednicama ostvario rezultate koji su ga „izdizali“ u odnosu na većinu ili pak rezultate s kojima se nije previše isticao. Različite vrtićke grupa, drugačiji razredi, raznovrsni fakulteti; jasno je kako pojedinci iz iste obitelji ne mogu odrasti u identičnim uvjetima. Sve su te različite društvene okolnosti ostvarile vezu s nasljednim linijama osobe. U svim je tim okolnostima do izražaja dolazio određeni temperament osobe oblikovan u jedinstvenoj obiteljskoj sredini. U tim se okolnostima očituje osobnost pojedinca, ali istovremeno društveni su čimbenici ti koji djeluju na svakog pojedinog člana obitelji. Primjer je to onog utjecaja koji ne dolazi iz same obitelji nego izvana. Obitelj se oblikuje vanjskim čimbenicima, a to znači da su nasljedne linije pod utjecajem brojnih djelovanja izvana. Ljudi među kojima obitelj živi i s kojima se druže pojedini članovi obitelji mora imati utjecaj na njih, u cjelini i pojedinačno. Drugo, ljudi koji su bili dio tog utjecaja istovremeno su i promatrači te obitelji i njihovih članova. Svatko će od tih ljudi promatrati dotičnu obitelj na svoj način i procjenjivati njezine članove po nekoj svojoj mjeri. Stoga, svaki će promatrač zajedničkog obiteljskog portreta imati svoj dojam na

[10] http://www.zzjzpgz.hr/nzl/77/zdravlje.htm

taj prikaz. Nadalje, samo će oni promatrači koju su bili sudionici oblikovanja nasljednih crta te obitelji biti u mogućnosti dublje i šire vidjeti portret iste obitelji.

Može li zajednički portret registrirati ili istaknuti određenu posebnost socijalnog iskustva jedne obitelji? Odgovor je, kao i do sada, niječan. Međutim, nije posve niječan jer će i dalje biti vidljivi tragovi koju ukazuju na zajedničko i pojedinačno djelovanje društva na obitelj. Obiteljski portret objedinjuje linije svih osoba. Tako su objedinjene linije zajedničke, a iskustvo kroz koje su pojedinci prošli osobno. Stoga, jedinstveni je obiteljski portret umjetnički izričaj koji u sebi nosi tajne, originalnosti, specifičnosti i naravno, život koji je zabilježen u vremenu i među ljudima.

9. ZAKLJUČAK

Linije naravi i nasljeđa u ovom radu izražene su jedinstvenim obiteljskim portretom. Prvi je dio rada obuhvatio tehnički proces izrade fotografija, dok je drugi dio obradio neke psihološke i socijalne čimbenike naravi i nasljeđa.

Svaki će promatrač imati vlastiti dojam prikazanog obiteljskog portreta. Međutim, samo će dobri poznavatelji određene obitelji biti u mogućnosti dublje i šire vidjeti njezin portret. Obiteljski portret objedinjuje linije lica svih portreta članova obitelji. Također, vizualni prikaz skriva crte ličnosti svih članova te tako na apstraktnoj razini izražava osobnost obitelji.

Literatura:

1. Ang, Tom (2003.). Digitalna fotografija. Zagreb: Znanje
2. Goldberg LR. An alternative "description of personality": The Big-Five factor structure. J Pers Soc Psychol. 1990;59(6):1216–29.
3. Gržina H. Što je fotografija?. Informatica museologica. 11-14.
4. H. J. Eysenck and S. B. G. Eysenck (1976). Psychoticism as a Dimension of Personality. London: Hodder & Stoughton.
5. Kreacija fotografijom, Miroslav Mikoa, Zagreb 2000.
6. Larsen RJ, Buss DM. Psihologija ličnosti. Jastrebarsko: Slap; 2008.
7. Smokvina M. Od dagerotipije do digitalne fotografije. Informatica museologica.(3-4)
8. Stručni rad Pozitivno obiteljsko ozračje kao preduvjet emocionalnog zdravlja djeteta, DARIO MILETIĆ ; Srednja škola Dr. Antuna Barca, Crikvenica, Hrvatska

Izvori:

https://en.wikipedia.org/wiki/Photogram#/media/File:Photogram_Principle.svg
http://www.zzjzpgz.hr/nzl/59/licanost-je-temperamnt-i-karakter.htm
http://www.zzjzpgz.hr/nzl/77/zdravlje.htm